

Majkl Enis

# ZAVERA MAKIJAVELI

Preveo Vladimir D. Nikolić



Beograd, 2013.



# Spisak glavnih likova

**Papa Aleksandar VI (Rodrigo Bordžija):** najsvetovnjiji i najpotkupljiviji papa u istoriji, Rodrigo Bordžija je 1493. godine kupio papsku stolicu, obećavajući podvige i osvajanja dostojne Aleksandra Velikog. Kao papa Aleksandar, ambiciozno je širio zemaljski uticaj rimokatoličke crkve pod zaštitom sina Čezarea (videti **Valentino**), najnadarenijeg od njegovih sedmoro vanbračnih, ali priznatih sinova i kćeri.

**Agapito da Amelija:** Valentinov sekretar od poverenja i zvanični predstavnik.

**Antonio Benivijeni:** istaknuti firentinski lekar, koji je dokumentovao svoje mnogobrojne obdukcije u zbirci *De abditis nonnullis ac mirandis morburum et sanationum causis* (*O skrivenim uzrocima bolesti*), traktatu koji se danas smatra kamenom temeljcem naučne patologije.

**Huan Bordžija, vojvoda od Gandije (mrtav):** ubistvo najdražeg sina pape Aleksandra VI 14. juna 1497. godine bilo je najozloglašeniiji zločin renesanse, koji je privlačio mnogo pažnje – i ostalo je nerazjašnjeno sve do jeseni 1502.

**Kamila:** sluškinja i družbenica milosnice Damijate.

**Damijata:** kulturna, izuzetno poželjna rimska naložnica iz klase poznate kao *cortigiana onesta*, ili „poštena kurtizana“, što se kolokvijalno često tumačilo kao „poštena kurva“. Njena veza s vojvodom od Gandije, i pretpostavljena uloga u njegovom ubistvu, stvar su istorijskih izveštaja. Međutim, Damijata je skoro sasvim sigurno bilo lažno ime.

**Oliveroto da Fermo:** siroče koga je za vojničku profesiju obučio Viteloco Viteli (videti ispod), postao je vladar grada Ferma pošto je brutalno ubio svog ujaka. Oliveroto je isprva služio Valentinu kao *condottiero* (vođa najamničke družine), a zatim je postao ključni učesnik u zaveri protiv njega.

**Đakomo (Đan Đakomo Kaproti):** sluga, šegrt i pratilac Leonarda da Vinčija. Đakomo, koga je Leonardo usvojio kao desetogodišnjaka, bio je 1502. godine u ranim dvadesetim. Salai, njegov nadimak, znači „đavolak“.

**Frančesko Gvičardini:** blizak prijatelj i čestali korespondent kome se Makijaveli obraća u svojim delima, Gvičardini je stekao besmrtnost čuvenom knjigom *Istorija Italije*. Bio je civilni namesnik Romanje kada je Makijaveli pisao (1526), te mu se otuda potonji u pismima ironično obraća rečima *signor presidente*.

**Ramiro da Lorca:** vojnik u dugogodišnjoj službi porodice Bordžija, Ramiro je stekao poštovanje, ali i ozloglašenost kao svirepi vojni namesnik Romanje, pre nego što su mu u jesen 1502. dodeljene manje osetljive političke dužnosti.

**Nikolo Makijaveli:** Makijaveli je 1502. godine imao dve zvanične titule: sekretar Druge kancelarije Firentinske republike (drugorazredni položaj u civilnoj službi) i sekretar Veća ratne desetorice. Premda je bio visoki firentinski diplomata na dvoru vojvode Valentina, nije posedovao ovlašćenje da samostalno pregovara i smatrali su ga običnim poklisarom njegove vlade. U to vreme imao je trideset tri godine, a *Vladaoca* će napisati tek za jedanaest godina.

**Mikeloto (Mikele de Korelja):** Valentinov prisni prijatelj i poverenik.

**Paolo Orsini:** potomak jedne od najmoćnijih i najnemilosrdnijih porodica u Italiji, Orsini je postao starešina *condottieri*-ja, koji je najpre radio za Valentinu, a zatim 1502. kovao zaveru protiv njega.

**Tomazo (Tomazo di Đovani Masini):** izučavalac alhemije i drugih okultnih veština, koji se često služio lažnim imenom Zoroaster, Tomazo se pridružio Leonardovoj sviti tokom umetnikovog dugog boravka (1482–1499) na dvoru Lodovika Sforce u Milanu.

## Zavera Makijaveli

**Valentino (Čezare Bordžija):** vojvoda od Romanje i kapetan-general vojski Papske države. Budući da ga je francuski kralj postavio za vojvodu od Valentina (u nagodbi koja je Luju XIII kupila razvod), talentovani vanbračni sin pape Aleksandra VI bio je poznat kao vojvoda Valentino ili, po skraćenom nadimku koji mu je proneo slavu širom Evrope, jednostavno kao Valentino.

**Leonardo da Vinči:** zvanični „vojni arhitekta i graditelj“ vojvode Valentina, Leonardo je 1502. imao pedeset godina. Njegova *Mapa Imole*, nacrtana iste godine, smatra se jednim od njegovih najrevolucionarnijih dela; danas se nalazi u zbirci Kraljevske biblioteke u zamku Vindzor. To je bila prva mapa sačinjena preciznim merenjima uz upotrebu magnetskog kompasa, vekovima prethodeći pojavi savremene kartografije.

**Viteloco Viteli:** jedan od najiskusnijih italijanskih *condottiera* i majstora nove ratne tehnologije – artiljerije, Viteloco je, u suštini, izmislio savremenu pešadiju naoružanu puškama. On je bio najefikasniji Valentinov potčinjeni oficir, pre nego što je stao na čelo zavere protiv njega.

Rečnik italijanskih reči i izraza iz epohe renesanse nalazi se na kraju knjige.

Pripovest koja sledi u potpunosti je zasnovana na istinitim događajima. Svi glavni likovi istorijske su figure, i svi oni rade upravo ono što nam arhivski dokazi govore da su radili, tačno tamo gde i kada su to činili. Istorija, međutim, ne uspeva da nam kaže kako i zašto su to radili. A tu leži priča...

*Messer Frančesku Gvičardiniju*  
18. novembar 1526. godine

Signor presidente, u poslednjem pismu raspitivali ste se o „najlepšoj obmani“, u nadi da ćete istinito izložiti stvar u vašoj predstojećoj istoriji. Kao što vam je to odavno poznato, moje prisustvovanje tim događajima inspirisalo je moju malenu brošuru, Vladaoca. Međutim, da biste potomstvu zaveštali čitavu istinu, sada moram da vam priznam da sam bio kudikamo upleteniji u čitavu rabotu nego što sam to ranije nagovestio.

Stoga, ovide ćete pronaći kazivanje, verodostojno u svim detaljima koje mogu da potvrdim, koje je pre dvadeset četiri godine napisala moja poznanica, za kojim sledi moj vlastiti, nešto skoriji izveštaj. Na ovim stranicama pronaći ćete, bez predrasuda ili dvosmislica, užasnu tajnu koju sam namerno sahranio, tako da kažem, između redova Vladaoca. Verujem da vaše iščekivanje neće biti ništa manje ako vam saopštim da sam tu tajnu otkrio tek na kraju najpogibelnijeg putovanja do đavolove kuće – odakle, ukoliko čovek treba da bude uistinu dobar, mora još teže pronaći put natrag do svog doma. To je, kao što ćete videti, sve što razdvaja spasene od prokletih.

*Tvoj Nikolo Makijaveli,*  
*pisac istorija, komedija i tragedija*

Prvi deo

# Damijatina pripovest



# I

*5. decembar leta gospodnjeg 1502.*

*U Imoli*

Najdraži moj, najmiliji Đovani,

Ako čitaš ove reči, to znači da si milošću božjom već odrastao muškarac. A ja sam voljom zlurade Fortune samo kosti i prašina, mrtva već petnaest godina. Ako me se uopšte sećaš, onda se možda sećaš samo da se nikad nisam vratila po tebe. Ako ti je tvoja porodica uopšte pričala o meni, bez sumnje su ti rekli ko sam nekad bila. Ali ti nisu kazali ko sam ja, u to sam potpuno sigurna.

Ovde ćeš pročitati ono zbog čega ćeš poželeti da okreneš leđa, ali ćeš prvi put upoznati svoju mamu. To je sve što tražim i sve za šta se molim, dok čekam taj „san, i beskrajnu noć“, koje je Katul prorekao za sve nas. Naprosto te molim, najdraža ljubavi, najdragoceniji moj dečake, koji si sada već odrastao muškarac, da ne kreneš u svet sve dok ne spoznaš poslednji, sudbonosni san ove jadne, umorne spavačice.

Živeli smo u dvema sobicama u Trastevere. Ukoliko više ne boraviš u Rimu, a najverovatnije su te odveli odatle još dok si bio dete, onda treba da znaš da ta oblast leži na drugoj strani Tibra od starog brežuljka Kapitola, na istoj strani reke kao Vatikan i Kastel Sant'Anđelo. Prostrt oko Crkve Santa Marija, Trastevere je selo samo za sebe, lavirint vinarija, krčmi, sukna, farbara i trošnih kućeraka koji su verovatno već bili stari kada se Tit Flavije slavodobitno vratio posle osvajanja Judeje; mnoštvo Jevreja koji tamo žive tvrde da vode poreklo od njegovih zarobljenika. Međutim, naši susedi dolazili su

odasvud: iz Sevilje, s Korzike, iz Burgundije, Lombardije, pa čak i Arabije. To je bilo selo u kome su svi bili različiti, tako da se niko nije isticao.

Živeli smo u prizemlju prastare kuće od opeke u uzanom, kaljavom sokaku, stešnjene sa svih strana radnjicama i kućama čiji su balkoni i galerije bili toliko blizu jedni drugima iznad naših glava, da se uvek činilo kao da izlazimo napolje po noći, čak i u podne. Ja sam skrivala svoje knjige i antičke kameje, ne pokazujući ništa što bi moglo da dovede lopove u iskušenje – ili da otkrije ko sam ranije bila. Ipak, krečili smo zidove jedanput godišnje i redovno čistili crep, a ti nikad nisi spavao na slamarici, već uvek na dobrom pamučnom madracu; nikad nije prošao dan a da na našem stočiću nije bilo cveća ili svežeg povrća – ili da smo želeli slaninu u našem pasulju.

Uveče, pre nego što bi ti zaspao, a ja izašla napolje, čitala sam ti Petrarku ili sam ti pričala priče. To je ono što smo radili poslednje noći koju smo proveli zajedno. Pokazala sam ti bronzani medaljon s portretom Nerona Klaudija Cezara, o kome sam ti pričala priče koje sam pročitala kod Tacita kada sam imala isto toliko godina koliko i ti sad. Čuvši za njegove zločine, uputio si sinjor Neronu veoma strog pogled i kažiprstom pripremio njegovom izgraviranom liku, govoreći mu: „Čak ni car nema doz... dozvo...“

„Car nema dozvo?“, upitala sam, usled čega si se namrštio kao nemački bankar, te sam kazala: „Mislim da reč koju tražiš jeste dozvola.“

„Si, mama, dozvola. Čak ni car nema dozvolu da bude toliko zao.“ Tvoj slatki glasić bio je toliko ozbiljan. „Stoga ćemo kazniti sinjor Nerona. Za njega večeras nema deserta! Njegov ušecereni badem daćemo Ermesu.“

Sećaš li se Ermesa, večita moja ljubavi? On je bio naš voljeni Tenerife, koji te je obožavao isto koliko si ti obožavao njega. Kada bi ga pozvao po imenu, on bi zavrckao kosmatom stražnjicom i malim ružičastim jezikom lizao bi tvoju dragocenu ruku.

Kamila je sedela na krevetu s nama i krpila svoju suknju. Ona je bila moja najdraža prijateljica i najposvećenija sluškinja, koja te je svakog dana vodila u šetnju na trg ispred Crkve Santa Marija, kad ja nisam mogla da izađem, i svake noći spavala pored tebe, kada mi je tama davala slobodu da se bavim svojim poslom. Tvoja *zia* Kamila nije ti bila prava tetka, ali je meni bila sestra po svemu osim po krvi i, ako se jednog dana ne bih vratila kući, njoj sam poverila da te čuva i postara se da postaneš muškarac. Mršava kao breza i viša od mene, naša slatka Kamila imala je bledo i ozbiljno lice, a oči i usta bile su joj tamne mrlje, usled čega je izgledala kao dražesni

duh, mada je bila snažna kao turski rvač. Rođena je u Napulju, a priroda je učinila da joj kosa bude crna kao ugljen, iste boje u koju se ja sada farbam.

Mogla bih da ti opišem svaki detalj naše sobice u Trastevere, a ipak nikad ne bih mogla da ti opišem ljubav koja te je tamo okruživala. Dok gledam u svoj grob, volim te hiljadu puta više nego što volim sopstveni život. Možda, s druge strane okeana vremena, nećeš poverovati u moje reči; niti bi, možda, trebalo. Tek kada budeš pročitao sve ove stranice, počćeš da vidiš bleđi odraz ljubavi koja boravi u mojoj duši, i uvek će boraviti.

Jevrejin po imenu Obadaja živeo je vrata do nas, iznad bučne vinarije. Bio je bogoslov, jedva dovoljno visok da viri kroz ključaonicu, voleo je da diskutuje o delima Josifa Flavija i često je sređivao da kupujem antikvitete od trgovaca i *cavatorija* – kopača – njegovih poznanika. Stoga, kad sam čula lupanje na našim prastarim hrastovim vratima, nije mi bilo nimalo čudno što zatičem Obadaju kako stoji ispred, iako me je iznenadila njegova panika. Njegovo lice uvek je bilo nalik na čudesnu skicu na starom pergamentu, a sve linije bile su pažljivo iscrtane braonkastim mastilom. Ipak, kad sam pogledala nadole u njegovo drevno lice ispred naših vrata, činilo se kao da je taj žućkasti pergament za tren oka pobeleo.

Tri muškarca bila su u našoj kući i pre nego što je jadni Obadaja klonuo i pao na pod; pobrinuli su se da vidimo njihove sablje i stilete. Međutim, ti se nisi uplašio, baš kao ni Hermes, koji je pojurio na njih i pre tebe, lajući piskutavo kao žena, sve dok ga čovek sa sabljom nije udario sečivom, posle čega je naš dragoceni psić udario u zid kao smotuljak vune. Samo trenutak kasnije, ti si se sudario s nogama tog čoveka, a on ti je istog trena stavio šaku preko usta i uperio vrh sečiva u stomacić. Uljezi su ušli bez reči, ali je sada taj čovek, koji je imao samo jedno zdravo oko – drugo mu je bilo kao poširano jaje – progovorio na grubom napuljskom naglasku: „Zaklaćemo dečaka kao prase za praznik.“

Želela sam da kažem: „Ne verujem da će vam čovek koji vas je poslao dozvoliti da mu ubijete unuka.“ Međutim, ukoliko je te ljude odista poslao tvoj deda, bio je veoma lukav, jer su dovoljno ličili na obične lopove da nisam mogla biti sigurna da to odista i nisu. Zato sam morala da mu kažem: „Pokazaću vam gde su moje stvari.“

Drugi muškarac prišao mi je s leđa i tutnuo mi drveni čep u usta; pravo je čudo što mi nije izbio zube. Toliko čvrsto mi je vezao kožni gajtan na

potiljku da mi se čvor poput drške noža zabijao u lobanju. Drvo je upilo svu vlagu s mog jezika i samo sam mogla da posmatram kako treći muškarac vezuje Kamilu i gura joj drveni čep u usta. Nikad neću zaboraviti izraz u njenim očima tik pre nego što ju je bacio na madrac.

Jednooki muškarac krenuo je ka vratima s tobom, privijajući te na prsa, a ti si se ritao i mlatarao rukama sve dok ti nije rekao: „Želiš li da ti ubijem mamu?“ Premda još nisi imao ni punih pet godina, bio si dovoljno pаметan da smesta prestaneš da se opireš. A onda si na podu ispred naših vrata ugledao telo jadnog, dragog Obadaje, čiju je košulju natapala krv crvena kao kardinalov šešir. Umro je u pokušaju da nas upozori.

Ja sam jurnula ka vratima, jer sam više volela da poginem u poteri za tobom, negoli da doživim sudbinu naše voljene Kamile. Nisu me silom uvukli nazad u sobu; pošto me je drugi muškarac ščepao za kosu, nastavio je da me vuče za tobom i svojim saučesnikom, bockajući me vrhom noža u rebra kad god bih se opirala. Jato kokošaka naherenih na balkonu iznad susjednih vrata zakokodakalo je i zakvocalo kad smo prošli ispod njih.

Nije nam trebalo dugo da stignemo do kuće tvog dede, iako smo je zaobišli i pošli ka stražnjem ulazu. Kad smo prošli kroz vrtni lavirint, bazilika i palata uzdigle su se kao planine iznad nas, a svetiljke su treperile u desetinama prozora. U roku od svega nekoliko trenutaka obreli smo se u tom ogromnom zdanju, odsjaji pozlaćenog nameštaja i novih fresaka proletali su pored, a šare živopisno obojenih tapiserija i orijentalnih ćilima letele su ka meni kao konfete na karnevalu. Čitava kuća vonjala je na uživanje: zadržane kadionice, svežu ružinu vodicu i vodicu narandže, prženo meso, mošus, voštane sveće i proliveno vino.

Na pola puta kroz hodnik, dva čoveka, zakukuljena kao kaluđeri, uzela su te od tvog jednookog porobljivača. Nisam mogla ništa da ti kažem na rastanku, već samo da izustim strašne, prigušene zvuke koji su me zamalo udavili, sve dok nisam pomislila da će me milostivi Bog uzeti k sebi. Međutim, od svih prebivališta na ovom grešnom svetu, naš bezgrešni Gospod najmanje je prisutan u kući u kojoj smo ti i ja upravo postali sužnji.

Prema mnom se iz otvorenih vrata prosula svetlost, bleštava kao vatromet. Smeh me je dočekao jednako nemilosrdno kao Cezara ubice kada je kročio u Senat. Soba u koju su me ugurali bila je velika *Sala reale*, a najveći deo poda bio je pretvoren u šumu mesinganih stalaka za svetiljke. U prizoru

koji naš Dante nikad nije pomislio da izmisli, dvadesetak žena je četvoro-noške puzilo po podu, kao svinje koje traže žireve, dok su im se gole grudi njihale, a nage, bele zadnjice podrhtavale; pojedine su čučale u pokušaju da uzmu nagrade – lešnike – rasute po turskim ćilimima. U skladu s pravilima kuće, nije im bilo dozvoljeno da koriste ruke ili usta – pa čak ni prste na nogama.

Domaćin te nastrane večernje ceremonije bio je tvoj deda, premda ga ostatak hrišćanskog sveta zove *il papa*. Sedeo je na uzdignutoj drvenoj platformi, iza stola prekrivenog tkaninom protkanom zlatnim nitima, na kojoj su stajali slanici poređani u sastanku minijaturnih zlatnih i srebrnih bogova i boginja. Posrebrene činije za desert, u obliku jelena, jednoroga i lavova, puzile su između majušnih božanstava kao ispražnjeni teret neke poslastičarske Nojeve barke.

Dok su me vukli prema gospodaru kuće, muškarci za stolom zurili su očima crvenim od dima, a niko od njih nije nosio žaket – bili su samo u košuljama i čarapama, ili čakširama, a sve te ćelave lobanje i glave s obrijanim temenima su se presijavale. Bela svilena košulja tvog dede bila je toliko vlažna da je postala membrana boje mleka, lepeći mu se za golemi torzo i mlitave staračke grudi. Lobanja mu se caklila kao mesingana činija, a rub te činije pokrivala je kestenjasta kosa posivelih vrhova koja mu je padala preko ušiju. Nisam ga videla punih pet godina, ali mi se činilo kao da je vreme predstavljalo puku iluziju.

Zavaljen u naslon ogromne pozlaćene stolice, detaljno me je ispitivao pogledom, zenica crnih i praznih kao rupe izbušene u mramornom poprsju. Blago je iskrivio glavu u stranu, a njegov veličanstveni kljun grabljivice pokazao je ka prolazu u zadnji deo.

Nisu morali da me odnesu daleko, svega iza dva ugla. Kad smo ušli u prebivalište tvog dede, tačno sam znala koja će od ovih freskama ukrašenih prostorija biti svedok moje patnje. Takozvana Sala svetaca bila je prazna, izuzev šačice stolica i kredenaca; u središtu su stajali mangal, neveliki intarzirani stočić i jedna jedina stolica, tapacirana grimiznim baršunom sa izvezenim malim zlatnim bikovima, znamenjem vaše porodice.

Pošto su me vezali na tom prestolu, ubrzo sam primila svog prvog posetioca, Lorenca Behajma – glavnog artiljerca tvog dede, posvećenog crnoj magiji i procedurama za prizivanje satane. Behajm je nosio drvenu kutiju

kakvu lekari nose sa sobom. Stavivši kutiju na sto pored mene, otvorio ju je kako bih mogla da se divim instrumentima koji su odista ličili na one koje lekari koriste za istraživanje materice i vađenje neželjenog novorođenčeta – mašice, kuke i klešta. Kad je primakao mangal bliže stolici, nesumnjivo da bi sebi olakšao posao zagrevanja tih naprava, nozdrve mi je zapahnuo zadah užarenog ugljevlja.

Pošto je dovršio te pripreme, otišao je.

Ipak, nisam bila sasvim sama. Gornji delovi zidova svuda oko mene bili su uokvireni masivnim pozlaćenim svodovima, a slikar Pinturikio ispunio je svaku od srpastih lineta pripovestima o svecima, čije je legende predstavio kao ekstravagantne ceremonije prepune posmatrača. Moja stolica bila je postavljena tako da sam mogla da gledam u linetu naspram prozora, gde je ogromnu sliku *Spor Svete Katarine Aleksandrijske* naslikao prelepim raznovrsnim bojama.

Taj pogled omogućio mi je da obnovim poznanstvo s pojedinim kopianima tvog dede. Vidiš, Pinturikio je iskoristio svakojake ljude na dvoru tvog dede kao modele za likove u toj priči, premda su, za nekoliko kratkih godina otkako je završio delo, vreme i Fortuna izmenili toliko toga u njihovom izgledu. U središtu te veličanstvene svečane povorke stajala je Sveta Katarina Aleksandrijska i pred carem Maksiminom i njegovih pedeset mudraca govorila u odbranu hrišćanske vere. Sveta Katarina je slika i prilika tvoje tetke Lukrecije; kosa joj pada niz ramena u talasima boje peska, njene namrštene usne crvene se kao trešnje, a plavetan pogled joj je usredsređen na san. Taj portret stvarniji je od života, zato što bi Lukrecija, kada sam je ja poznavala, ako bi se ikada zadubila u misli, smesta pokazala svoje savršene zube, osmeh kojim namerno odvraća pažnju posmatrača s očajničke nade u njenim očima.

Vrlo je verovatno, mili moj, da ti je poznat Lukrecijin izraz lica, a ako je tako, onda možda imaš odraz u nesavršenom ogledalu tvoje mame, zato što se često pričalo, u onim godinama kada sam bila bliska s tvojom porodicom, da dovoljno ličim na madonu Lukreciju da joj budem tetka. Ja nikad nisam tako mislila; nos tvoje tetke je manji, čelo joj je uže, a oči svetlije nijanse, ali možda sada s tvojom tetkom Lukrecijom delim istu žalosnu nadu.

Ne manje stvarne od njenog portreta bile su dve figure na suprotnim stranama scene. Tvoj deda želeo je da njegov najdraži sin, Huan, vojvoda od Gandije, posluži slikaru kao model za cara Maksimina. Međutim, Pinturikijeva vizija bila je manje pomućena sentimentalnošću i umesto toga je